

„Beszéded is elárul téged”

BARSI BALÁZS

*John Henry Newman lelkiségének és igehirdetésének
tíz sajátossága prédikációi alapján*

1946-ban született. 1964-ben belépett Szent Ferenc rendjébe, 1982-től teológiai tanár. Legutóbbi írását 2002. 6. számunkban közöltük.

Isten emberei Jézus Krisztust hirdetik, magukról legfeljebb akkor beszélnek, ha rákényszerülnek. Ám ha jól figyelünk igehirdetésükre, Krisztusról szóló szavaikból kihallhatjuk saját önmeghatározásukat, Krisztushoz való ragaszkodásuk sajátos stílusát, lelkiségük karakterét.

Azért is választottam e cikk vezérfonalául John Henry Newman prédikációit,¹ melyeket az adventi és nagyböjti időszakban évek óta magyarázok a pesti ferences templomban, mert a beszédeiben való elmélyülés tárta fel előttem leginkább az ő lelkületét, vonzó — mindenekelőtt az életszentségre vonzó — személyiségét.

John Henry Newman prédikációira legelőször is mélységes *intellektuális becsületesség és alázat* jellemző, mellyel a hit igazságaihoz közelít. Az Igazság iránti egzisztenciális elkötelezettségét legjobban saját életútja, megtérésének folyamata példázza. Kérlelhetetlen logikáját akkor sem adja fel, ha az számára fájdalmas következményekkel jár. Megrendítő, ahogy eljut odáig, hogy kimondja: „Félek, hogy katolikussá kell lennem”, ezzel megvallva, hogy aggodalom tölti el amiatt, hogy ki kell szakadnia abból a vallási otthonból, melyben nevelkedett, de egyben azt is nyilvánvalóvá téve, hogy a felismert igazságot akkor is követni fogja, ha az megszokott, biztonságot adó világa elhagyását követeli tőle. Nem csoda, hogy a halála után érte bemutatott gyászmisén Manning bíboros Newman életpéldáját a legerőteljesebb, legmeggyőzőbb beszédének nevezte, amikor ezt mondta: „Minden szónoklat között a nemes és szép élet győz meg leginkább, s mi éreztük ennek hatalmát.”²

Másodszor, John Henry Newman prédikációi, az anglikán korában elmondottakat is beleértve, mindenestül *katolikusak*. Katolikusak nemcsak abban az értelemben, hogy nincs bennük semmi, amit a Katolikus Anyaszentegyház ne vallana, hanem mindenekelőtt abban az értelemben, ahogyan ő a hit igazságainak ősiségéhez ragaszkodott, mindent az apostoli hit forrásaihoz vezetve vissza. Ezért lehet tanítása korunkban is érvényes és hatékony.

Harmadszor, Newman beszédeiről elmondhatjuk, hogy *erőteljesek*, talán éppen azért, mert nincs bennük semmi öncélú, magamutogató és fellengzős. A kortársak szerint Newman egyszerű szavakkal, minden szónoki hévtől mentesen, halk és nyugodt hangon prédikált. Mégis, amikor a szószéken állt vagy bibliaórát tartott,

Intellektuális becsületesség és alázat

¹„*Parochial and Plain Sermons*”. Published by Longman, Green and Company, 1891. Magyar nyelven: *John Henry Newman Vasámapi beszédei (Adventtől Nagyböjtig)*. (Ford. Somogyi György és Técsy Judit.) A Newman Központ kiadása, Budapest, 2008. A következő kötet megjelenése rövidesen várható.

Katolicitás

²*Meditations and Devotions of the Late Cardinal Newman*. London, 1911, 365.

Igehirdetésének erőteljes jellege

³Vö. *Correspondence of John Henry Newman with John Keble and Others, 1839–1845*. Birmingham Oratórium, London, 1917, 309–391.

⁴Harmadik beszéd: *Üres szavak*. Lásd: *John Henry Newman Vasárnapi beszédei (Adventtől Nagyböjtig)*, i. m. 8–24.

⁵Vö. 2Kor 1,19–20.

olyan erővel hatott a lelkekre, mintha a fölséges Isten színe előtt állna, sőt mintha emberi lényé el is tűnt volna, és maga Isten szólt volna az ő szavai által.³

Tanulságos ebből a szempontból elolvasni azt az 1839-ben, tehát még anglikán lelkész korában elmondott adventi beszédét, melynek később az *Üres szavak* címet adta.⁴ Gondolatmenetét azzal indítja, hogy a keresztény ember az Igazság fényétől megvilágosítva — vagyis Jézus Krisztus által, aki nem volt igen is, meg nem is, hanem egyértelműen az Igen és az Ámen valósult meg benne⁵ — a maguk valóságában látja a hit dolgait. Ezzel alapozza meg tételét, hogy Krisztus követőinek nem szabad sem hazug, sem meggondolatlan, sem hiábavaló és üres szavakat mondaniuk, hanem valahányszor megvallják hitüket, imádkoznak, beszélnek vagy tesznek valamit, annak őszintének és hitelesnek kell lennie, jóllehet tisztában van vele, hogy *„semmi nem olyan ritka, mint a becsület és az őszinteség; olyannyira, hogy aki valóban becsületes, az már tökéletesnek számít”*. Majd hosszan sorolja Urunk Jézus azon kijelentéseit, melyekben Megváltónk óva int a felszínes vallásosságtól és a könnyelműen tett fogadalmaktól.

Kijelenti, hogy ezt a keresztényeknek annál inkább meg kell szívlelniük, mert a kor, melyben élnek, a fogadkozások kora. Rögtön hozzáteszi: *„Joggal mondhatjuk persze, hogy minden kor a fogadkozások kora. Bizonyos tekintetben kétségtelenül, de napjainkban sajátos értelemben, mert most az egyéni fogadkozások idejét éljük. Mostanában (ha tetszik, ha nem) annyi a magánvélemény, annyi a fenntartás és a nézetkülönbség, annyiféle az igehirdetés meg a tanítás, annyi az értelmi szerző, hogy az szűkségképp együtt jár az egyéni meggyőződéssel, felelősséggel és a maga sajátos módján nyújtott elégtétellel.”* Nem kevésbé élesen fogalmaz Newman az úgynevezett közvéleményt illetően: *„...mi sem jellemzi jobban az ürességet, mint ahogy fontos kérdésekben a nagy többség általában ítéleteket alkot. Kialakul egy közvélemény olyan kérdésekben, amelyekről a vélemény formálók éppoly kevésbé hivatottak nyilatkozni, mint a vakok a színekről — nevezetesen azért, mert a szóban forgó kérdések nekik soha semmilyen fej-törést nem okoztak. Olyan időket élünk, amikor mindenki köteles véleményt formálni minden kérdésben — legyen az politikai, társadalmi vagy vallási —, mert az valamilyen befolyással lehet a döntéshozatalra, jóllehet a nagy többség teljességgel alkalmatlan arra, hogy részt vegyen benne.”* Rögtön hozzáteszi, hogy nem vonja kétségbe a „józan paraszti ész” létezését és hatékonyságát mégoly bonyolult ügyekben is — nem szabad elfelejtenünk, hogy más helyütt éppen Newman mutat rá a krisztushívők egészséges hitérzékének jelentőségére —, hanem azokat a manipulatív törekvéseket ítéli el, mely a széles tömegek előítéleteire, félelmeire, érzelmeire alapozva befolyásolják a közvéleményt, ellehetetlenítve a józan mérlegelést és ítéletalkotást. *„Ézért van az, hogy a népszerűség annyira ingatag — folytatja. — A nép bálványa ma ez az ember vagy mérce, holnap meg amaz. Soha nem jutnak túl azon, hogy árnyékokat fogadjanak el valóságnak.”*⁶

⁶Nem nehéz észrevenni a hasonlóságot Newman kora és napjaink között a népszerűség jelentősége és hatásmechanizmusa tekintetében. Az egyetlen jelentős különbség talán csak az, hogy mára a médiumok jóval nagyobb arzenálja áll rendelkezésre a bálványok népszerűsítésére, illetve a közvélemény manipulálására, mint Newman idejében.

Mindezt a hit és a vallás tárgyairól való megnyilatkozásokra is érvényesnek tartja. Valahányszor a valóban átélt érzelmeknél többet mutat a szónok, hiteltelenné válik: beszéde közhelyekkel teli, lapos és üres lesz. A „vallásos színezet” tévedhetetlenül jelzi a mélység hiányát. Newman tanácsa: *„Soha ne tévesszünk szem előtt két igazságot: azt, hogy szívünknek csordultig kellene lennie Krisztus szeretetével és önzetlenséggel, és azt, hogy ha ez még sincs így, akkor attól, hogy ezt állítjuk, még nem is lesz.”*

Leleplezés és szembesítés

Itt mutatkozik meg Newman igehirdetésének negyedik sajátossága: újra és újra *zseniális érzékkel* tapint rá a felületesen hívó ember problémáira, és *leplezi le* azokat az *ellentmondásokat*, melyek a magukat kereszténynek nevezők gondolkodásában és magatartásában jelen vannak. Tudja, hogy ahhoz, hogy megtérésre vezessen, nem elég, ha hittel és meggyőző erővel mutat rá az evangéliumi eszményre, hanem arra is szükség van, hogy langyos életvitelünket szembesítse az Evangéliummal. Newman azonban nem lenne Newman, ha itt megállna, ha beérné a leleplezéssel és szembesítéssel. Ő ennél mindig tovább megy: fölemel és utat mutat. Nem menti fel a gyengét és megalkuvót, nem is emberi vigasztalással szolgál, de még csak azzal a kegyes hivatkozással sem éri be, hogy „Isten irgalma végtelen”, hanem a kegyelem művét keresi, és azt állítja hallgatósa elé példának. Majd pedig arra mutat rá, hogy Isten erejének segítségével, az ő kegyelmével együttműködve mi magunk hogyan tudunk Isten előtt igazmondóvá válni.

Nem állítja, hogy csak akkor beszélhetünk Isten nagy dolgairól, ha már maradéktalanul megértettük és szívünk teljes mélységével átérettük őket, hiszen *„hosszú időt igényel úgy érezni és érteni a dolgokat, amint vannak; ezt csak fokozatosan tanulhatjuk meg. (...) Az a pusztá tény, hogy nagyobbat mondunk, mint amekkorát átérzünk, még nem szükségszerűen bűnös dolog. Szent Péter sem foghatta fel teljes súlyát annak a vallomásnak, hogy »Te vagy a Krisztus«, mégis boldognak nevezetett. Jakab és János gondolkodás nélkül, mégis ártatlanul mondták, hogy »képesek vagyunk«. Mi folyton többet ígérünk, mint amennyit teljesíteni tudunk, és Istentől várjuk, hogy képessé tegyen rá. Ígéretünkkel egyben könyörgünk is azért, hogy megvilágosítson, és erőt adjon hozzá. (...) Nem annak a szavai válnak vétkeken üressé, aki többet mond, mint amennyit érez, hanem azé, aki mást mond, mint amit érez.”*

Diagnózis és mennyei orvosság

Newman érvelése egy ponton — és ez beszédeinek ötödikként megemlítendő tulajdonsága — mintegy elemelkedik a földtől, és a pontos, minden részletre kiterjedő diagnózis után *mennyei orvosságot ad a kezünkbe*. Ezúttal azzal zárja beszédét, hogy buzdít annak az *„új nyelvnek”* az elsajátítására, melyen Krisztus szól hozzánk, még ha ez lassú és fáradtságos munkát jelent is. *„Egyetlen helyes út van: az, amelyen Isten közelít a világhoz. Igyekezz hozzá Isten útján közelíteni. Igyekezz úgy szemlélni a dolgokat, ahogy Isten szemléli őket.”* Ennek gyakorlati módjára vonatkozólag is útba igazít: Isten országának fennkölt igazságait *„nem feltétlenül szükséges hangoztatni, kizárólag hitval-*

lás vagy tanítás formájában, ám annál inkább a szívéinkbe kell zárnunk. Hogy valami igaz, az nem arra ad okot, hogy beszéljünk róla, hanem arra, hogy megcselekedjük, hogy hatása alatt legyünk, hogy belül a magunkévá tegyük. (...) Igyekezünk komolyan venni, amit mondunk, és azt mondani, amit komolyan veszünk. Igyekezünk tisztában lenni azzal, hogy mikor értettünk meg egy igazságot, és mikor nem. Amikor nem, azt bízunk a hitünkben, és valljuk is meg, hogy ezt tesszük. Fogadjuk az igazságot tisztelettel, kérve Istent, hogy adjon hozzá jóindulatot, világosságot és lelki erőt, hogy az bennünk gyümölcsöt hozzon.”

⁷Negyedik beszéd:
Meghátulás Krisztus
eljövetele elől. Lásd: John
Henry Newman
Vasárnapi beszédei
(Adventtől Nagyböjtig),
i. m. 27–38.

Hasonlót találunk Newman másik adventi prédikációjában,⁷ melyben arról beszél, hogy miközben imádkozunk az Úr mielőbbi eljöveteléért, valójában szeretnénk még egy kicsit kitolni a számadás idejét, mert félünk az utolsó ítélettől. A szembesítés után itt is az isteni kegyelembe vetett bizalom szükségességére hívja fel a figyelmet. Előbb kíméletlenül szegezi nekünk a kérdést: „Jól mondd, hogy tisztátalan vagy, de ugyan mit gondolsz, mitől válhatsz mássá? El tudod képzelni, hogy ebben az életben valaha is tiszta leszel? Most nem mersz a jelenléteért imádkozni — de talán imádkoznál, ha matuzsálemi kort érnél meg? Kötve hiszem. Sosem leszel elég jó ahhoz, hogy ezt a jelenléte kívánd. Még a leghosszabb élet végén is csak kezdő vagy. Az, amit Krisztus kér tőled, nem a büntelenség, hanem az igyekezet...” Azután, még inkább kiemelve magatartásunk ellentmondásosságát, így folytatja: „...aki azt kérdezi, hogyan is számhatnánk rá magunkat arra, hogy az Úristen színe elé álljunk, attól válasz helyett azt kérdezem: honnan vesszük a bátorságot, hogy nap mint nap elé álljunk? Mert mi más ez, mint vele való találkozás? Gondold csak meg, mit értesz imádság alatt, és rá fogsz jönni, hogy mikor az Ő országának eljöveteléért imádkozol, akkor azt megelőlegezve beteljesíted, amitől félsz: imádság közben Hozzá közeledsz.” Végül kifejti, hogy nem a saját jóságunkban kell bizakodnunk, hanem a Lélek pártfogásában, hiszen amikor azt imádkozzuk: „Jöj-jön el a te országod!”, egyben azt is kérjük Istentől, hogy kegyelme erejével fejezze be lelkünk tisztogatását, hogy Krisztus eljövetele készen találjon bennünket.

Isten Igéje iránti
engedelmesség

Még egy hatodik, Newmanre jellemző sajátosságot szeretnék kiemelni ugyanebből a beszédből. Amikor a Krisztus eljöveteléért való imádságról szól, először is azt hangsúlyozza, hogy ez minden keresztény kötelessége, még akkor is, ha nem tudja teljesen őszinte szándékkal tenni. „...bár képtelenek lennénk saját érzelmeinket a nekünk adott paranccsal összeegyeztetni, mégis kötelességünk az utóbbinak hitből engedelmeskedni. Ha Ábrahám föl tudta emelni a kését, hogy megölje saját fiát, mi is úrrá lehetünk félelmeinken annyira, hogy imádkozni tudjunk azért, ami különben rettenetes. (...) Tegyük azt, amit kér, és bízunk Rá a többi! Így — még ha el is áll a szavunk — talán zöld ágra vergődhetünk saját magunkkal.” Jellemző John Henry Newman életszentségére, hogy legelső és alapvető viszonyulása a kinyilatkoztatott Szóhoz, Isten Igéjéhez az engedelmesség. Ez teszi a bámulatos intellektusú gondolkodót, a matematikai tehetséget, az egyetemalapító professzort ha-

⁸Vö. Mt 18,2–3.

sonlóvá ahhoz a gyermekhez, akit maga a mi Urunk állít elének, mondván, hogy ha nem leszünk hozzá hasonlók, nem megyünk be Isten országába.⁸ Newman engedelmissége nem vakhiten, hanem gyermeki bizalmon alapuló *istenfélelem*. Ő tudja, hogy Isten szava elsősorban szabadító szó, melyet mindenekelőtt követni és megtenni kell, az elméletek csak ezután jöhetnek. Saját élete példája is azt mutatja, hogy az Úr szavának engedelmeskedve előbb meghozta a maga egzisztenciális döntését, s csak ezután látott hozzá, hogy a hittől megvilágosított értelem segítségével feloldja a látszólagos ellentmondásokat Isten kijelentései között. Ez a magatartás már a maga korában is figyelemre méltó volt, hiszen a relativizmus és agnoszticizmus ebben az időszakban kezdett elburjánzani. Korunkban, amikor az istenfélelemről még hittanórán és prédikációkban is alig-alig hallunk, Newman megalkuvás nélküli, egész életét, igazságkeresését, egyházi szolgálatát átható ragaszkodása és feltétlen engedelmissége Isten igéje iránt már nemcsak tiszteletet érdemel, de egyre inkább olyan kapaszkodónak is mutatkozik, mely egyedül képes a teljes elveszéstől megmenteni.

⁹Ez a beszéd magyar nyelven a *Vasárnapi prédikációk* hamarosan megjelenő második kötetében lesz olvasható. Az itt szereplő idézetek a Somogyi György és Técsy Judit készítette magyar fordítás kéziratából valók.

Ennek az istenfélelemnek, az Isten nagysága előtti hódolatnak megrendítően szép példáját szolgáltatja az a nagyböjti beszéd,⁹ melynek központi témája Krisztus Lázár sírjánál való könnyezése, s melyet szeretnék most alaposabban szemügyre venni.

Őszinte és bátor szókimondás

Newmant, aki egy pillanatra sem vonja kétségbe Jézus Krisztus isteni hatalmát, Isten Fia emberségének ez a megnyilatkozása, hogy sír Lázár sírjánál, zavarba ejti és megdöbben. Ezért — túlhaladva egy bizonyos jámborságot, mely nem meri kifejezni értetlenségét vallási kérdésekben — nyíltan, szinte nyersen teszi fel a kérdést: Jézus „...tudta, hogy van hatalma föltámasztani őt, miért kellett hát azok szerepét játszani (kiemelés tőlem — B. B.), akik siratják halottaikat?” Ez a kérdés sértő, sőt káromló lenne Krisztus ellenségeinek szájából, de attól, aki egész életét Jézus Krisztushoz kötötte, és őt önmegtapadások közepette, meg nem értést, kirekesztést, üldöztetést is vállalva mindenkor követte, egyáltalán nem az. Hogy valaki teljes egzisztenciális elkötelezettséggel vállalja az igazság keresését, az nem sérti Istent, hiszen maga a mi Urunk mondta: „Keressetek, és találtok.”¹⁰ Ez az *őszinte és bátor szókimondás* — mely úgy hangzik, mint Jákob pátriárka szava, melyet az Úrral küzdve mondott: „Nem eresztlek el, míg meg nem áldasz”¹¹ — John Henry Newman igehirdetésének és lelkeségének hetedik jellemzője.

¹⁰Mt 7,7.

¹¹Vö. Ter 32,25–30.

Tisztelet Isten fölsége előtt

A nyolcadik pedig az, hogy akárhányszor valami, első látásra elentmondásosnak tűnő dologgal, kijelentéssel vagy cselekedettel találkozunk a Szentírásban, először is *tisztelettel megáll az Isten fölsége előtt*, mint Mózes az égő, de el nem égő csipkebokor előtt. Még nem gondolkodik, főleg nem ragadtatja magát elhamarkodott kijelentésekre. Mielőtt keresne, kutatna, gondolkodna, az Anyaszentegyház hitével, csendben szemléli ezt az evangéliumi jelenetet, ahogy sír az, aki majd letöröl szemünkről minden könnyet¹². Az istenfélelem

¹²Vö. Iz 25,8; Jel 21,4.

ajándékának erőterében áll, és megvallja: *„Hogy erre egyáltalán megkíséreljünk válaszolni, ahhoz emlékeztetnünk kell arra, hogy a mi Üdvözítőnk gondolatai messze meghaladják a mi értelmünket.”* Majd folytatja azzal a mindennapi antropológiai tapasztalattal, hogy még egymás gondolatait sem tudjuk maradéktalanul kiismerni. *„Elég csupán a hozzánk hasonló, de valamilyen különleges tehetséggel megáldott emberek érzéseibe és gondolataiba bemerészkednünk, még a bölcselők és a költők fogalmainak mélyén sem tudunk kiigazodni. A szeretet és a megértés mi-csoda bámulatos mélységei rejtőzhetnek hát abban, Aki fölvette ugyan emberi természetünket, de valójában az Isten Fia?”*

¹³Lásd Jn 11,1–44.

Közösség Jézus Krisztussal

Ezek után rámutat arra, hogy nem csupán az érthetetlen, hogy Jézus miért fakadt sírva, hanem az egész kerettörténet¹³ tele van ellentmondásos elemekkel, sőt az egész Evangéliumot átszövik Jézus ellentmondásos szavai és tettei. Mindezzel nem elbizonytalanítani akar, hanem arra hívja fel a figyelmet, hogy *„az evangéliumok főszereplője maga az Isten”*, és hogy *„...a mi Üdvözítőnk szavait nem elég egyszerűen meghallgatni, hanem táplálkoznunk kell velük ahhoz, hogy megértsük, bennük kell élnünk, hogy fokról fokra felnövekedjünk értelmükhöz”*.

Vagyis a kulcs az Evangélium és a teljes Kinyilatkoztatás megértéséhez maga Jézus Krisztus, és a vele való közösségben levés. Kilencedikként azt emeljük ki, hogy Newman mindenekelőtt erre törekszik, és csak ezután a miértek megválaszolására. Ezért olyan mély a figyelme, hogy az apró részletekre is kiterjed, de közben egy pillanatra sem téveszti szem elől a lényegét. Amikor Jézus könnyeit először az együttérzés megnyilvánulásaként értelmezi, hangsúlyozza, hogy *„ne gondoljuk, hogy az egy természetes érzelmeitől elragadtatott ember szeretete”*, hanem *„Isten Fiának a saját teremtménye, az emberi faj iránt megnyilvánuló, ölelő gyengédsége és túlaradó, tápláló szeretete. Azok könnyei váltották ki részvétét, akik nyomorúsága lehozta Őt a mennyből.”* Merész és eredeti kijelentés: Jézus sírásának oka azonos a szentséges Megtestesülés indítékával.¹⁴

¹⁴Mindez nem mond ellent az általam is vallott Duns Scotus-i felfogásnak, mely szerint nem a bűn hozta le Krisztust a földre (ti. a megtestesülés a bűnbeesést, sőt a világ teremtését is megelőzte Isten tervében), hiszen a megtestesülés már önmagában is az irgalmasság és a részvétel legnagyobb isteni tette, mely a Szentháromság belső életéből fakadt.

A második ok is mélységes teológiai valóságot tár fel: *„Bizony mondom, ha szabad itt az okokat keresnünk, elég okot szolgáltatott gyászához az az ellentét, amely a teremtés napján még ártatlan és halhatatlan Ádám, meg az ördögtől megszállott, a bűn mételyével és a sír lehetével megfertőzött ember között van, hozzáteve a gyászoló barátok csendes szemrehányását is azért, hogy ez az ellentét megengedett.”* Jézus, miközben körültekintett Lázár két testvérén és a gyászolókon, embersége legmélyéig átérezte a bűn miatt Teremtőjétől elszakadt ember reménytelen állapotát, kilátástalanságát, azt, hogy mindenestül pusztulásra ítéltetett. És ott vannak azok a miértek, melyekre nem válaszolhatott, *„az örök Atya közölhetetlen gondolatai”* — melyeket a bukott ember valószínűleg a végső, dicsőséges feltámadás előtt képtelen is lett volna felfogni, megérteni, befogadni, ezért Jézus nem is kapta meg azokat kinyilatkoztatásra — *s miután nem hozhatta tudomásukra, hogy mindez miért történt, kétségeik eloszlatására és panaszaik orvoslására más utat választott. »Nem nyitotta meg a száját«, de bámulato-*

san cselekedett. Amikor csöndben odament a sírhoz, hogy a halál megtúrt volta miatt panaszt tevő Márta és Mária fivérét föltámassza, ugyanazt tette, amit valamennyi hívével tesz, amikor engesztelő halálát kinyilatkoztatja, de meg nem magyarázza.” Persze ez még nem Isten végső tette, erre Newman fel is hívja a figyelmet, de szimbolikus elővételezése annak, amikor majd dicsőséges, örök, isteni életében részesíti híveit.

Amilyen isteni az első és második, annyira emberi a harmadik ok, melyről Newman Jézus könnyeiről szólva beszél. Az Egyiptomba rabszolgának eladott József történetét idézi fel, aki, mielőtt befedte volna testvérei előtt kilétét, bement a belső szobába, és ott kisírta magát¹⁵. Párhuzamot von a bibliai előd és Jézus között abban, hogy mindketten magukra voltak hagyva érzelmeikkel. *„Krisztus az irgalmasság olyan cselekedetére készült, amelynek titkát nem árulta el. Lázár iránt érzett szeretete mások elől el volt rejtve.”* Egészen szokatlan és új megközelítés: Krisztus a senkivel meg nem osztható szeretet irgalmas szenvedését szenved. Sőt, Newman még egy újabb meg-
lepetéssel szolgál, amikor remek emberismerettel Jézus könnyeit a szülő elérzékenyüléséhez hasonlítja, aki gyermeke fölé hajolva átérzi, hogy az a magatehetetlen kis lény képtelen felfogni, nemhogy viszonzni a rá kiáradó szeretetet. Micsoda zseniális felismerés, hogy Jézusnak Lázár sírjánál hullatott könnyeiben az is benne van, hogy mi olyan tehetetlenül, olyan ájultan gyöngék vagyunk, hogy bár nélküle elpusztulnánk, ezért öntudatlanul is belékapaszkodunk, anélkül, hogy fel tudnánk fogni, hogy ő mennyire szeret minket! Newman pedig folytatja a párhuzamot, rámutatva az eredendő és lényegi különbségre: *„Csakhogy a szülő könnyeit a védelemre szoruló gyengesség váltja ki, tudva, hogy az a gyermek majd egyszer felnő, és a saját lábára áll, és (akár földi, akár mennyei jövőjét illetően) többé nem rá, hanem a Teremtőre és önmagára lesz utalva.* Viszont a mi Krisztusra utaltságunk mindvégig fennmarad, hiszen nélküle semmit sem tehetünk. Őérte, őáltal és őbenne, az ő képére alkotott bennünket az Atya a Lélek erejében, végleg és végletesen rá vagyunk bízva, mint szőlőtőre a szőlővesszők.¹⁶

¹⁵Vö. Ter 43,26–30.

¹⁶Vö. Jn 15,1–5.

Végül Newman rátér a negyedik okra, amely pedig egyenesen a húsvéti misztérium közepébe vezet. Jézus tudhatta, hogy ez a végső jel, a negyednapos halott feltámasztása ellenségeit még jobban megerősíti abban, hogy őt megöljék, vagyis hogy ez a csoda végső soron az életébe fog kerülni. *„Érezhette, hogy Lázárt az Ő önfeláldozása kelti életre, hogy Ő száll majd le abba a sírgödörbe, melyből Lázár kijön. Érezhette, hogy Lázár élni fog, Ő viszont meghal, s látszólag mindennek vége. (...) És tudta, hogy ezt a vereséget teljes mértékben Maga választotta. Azért szállt le Atyjának kebeléről, hogy véres, Engesztelő Áldozat legyen minden bűnért, s ezáltal minden hívőt a sírból föltámasszon, hogy akkor épp Lázárt készült föltámasztani, mégpedig nemcsak átmenetileg, hanem az örökkévalóságnak. És most vár rá a súlyos próbatétel, amellyel »megnyitja majd a mennyek országát minden hívő előtt«. Küldetésének egészén töprengve, miközben az irgalmasság egyetlen cselekedetére készült, így szólt Mártához:*

**Beleérző képesség
és misztikus átélés**

»*Én vagyok a föltámadás és az élet. Aki hisz én bennem, még ha meghalt is, élni fog, és mindaz, aki él és hisz bennem, nem hal meg mindörökké.*« Ez a részlet ragyogóan illusztrálja, hogy bár Newman nem a tetszetős fejtegetésekre, a hangzatos szónoki fogásokra törekedett, igazi mesetere volt a szónak. A drámai ellentétek sorát, a Lázárék öröme és Jézus szomorúsága között feszülő kontrasztot Isten Fia keresztáldozat által történő megdicsőülésének és az örökkévalóság megnyitásátának ígéretével oldja fel egy magasabb szintézisben.

Ez a beszéd arra is bizonyosság — és ez a tizedik sajátosság, melyet szeretnék megemlíteni —, hogy az a Newman, aki szántsándékkal került az érzelmekre való direkt hatást, nemcsak lélektani hitelességgel, hanem a pszichológián túlmutató *beleérző képességgel* közéletítette meg Jézus életének titkait, ami által maga is nemes és megtestesítő erejű érzelmeket ébresztett hallgatóiban.

Befejezésül abból a beszédéből idézek, melynek *A mi Urunk lelki gyötrelemei szenvedéstörténetében* címet adta.¹⁷ E szövegrészlet — melyet teológiai és irodalmi szempontból egyaránt Newman igehirdetése (egyik) csúcának nevezhetünk — nyers, helyenként mármár bántó naturalizmusával, apokaliptikus látomásosságával és fájdalmasan gyönyörű líraiságával egyenesen *misztikus átélésre* vall, s talán minden eddiginél mélyebben enged bepillantást alkotója lelkébe. Jézust látjuk a Getszemáni-kertben:

„*Ott térdelt, mozdulatlanul és némán, míg az aljas és iszonyatos szörnyeteg az emberi gazság minden szégyenétől és gyalázatától mocskos lepelbe burkolta lelkét, hogy az tapadjon oda a szíve fölé, és szenny hatoljon be tudatába, furakodjon be elméjének minden érzékeny pórusába, és erkölcsi leprával fertőzze, míg csaknem annak érzi magát, ami Ő valójában nem lehet soha, s amivé ellensége Őt tenni hasztalan szeretete volna. Ó, borzalom! Mikor nem ismert Önmagára, és úgy érezte magát, mint bármelyik alávaló és hitvány bűnös, mert homlokát kiverte a romlás véres verejtéke, mely szakadt róla, és végigcsurgott a testén, egészen köntösének szegélyéig! Ó, borzalom! Mikor úgy kellett éreznie, mintha keze és lába, ajka, szíve a Gonosz tréstrészei lennének, és nem Istené! Ez a két, egykor ártatlan, de most tízezer véres gáztettől vöröslő kéz lenn az Isten Széplőtelen Bárányának keze? Ez a két — imádságok, könyörgések és áldások helyett szitkokat szóró, istenkáromlástól és ördögi tanoktól eltorzult — ajak lenne az Ő ajka? És ezek az Ő szemei, melyeket megszenteltségtelenít a bálványok igazete, meg az a sok csúf káprázat, amelyekért az ember elhagyta imálandó Teremtőjét? Fülében dáridó és acsarkodás lármája zúg, szíve megfagy a kapzsiságtól, kegyetlenségtől és hűtlenségtől. Emlékezetét terheli a bűnbeesés óta a világ minden táján elkövetett, valamennyi bűn: a hajdani óriások bűne, az öt város bujasága, Egyiptom megátalkodottsága, Babel becsvágya és Izrael gúnyos hálátlansága.(...) Rátör mindez, mi minden, csak nem a sajátja, és Ő úgy kiált Atyjához, mintha a tettes volna, és nem az áldozat. Haláltusája bűntudattal és lelkiismeret-furdalással terhes. Bűnbánatot tart és szentgyónást végez, megbánást tanúsít, mégpedig végtelemül őszintébbet, mint az összes szent és minden bűnbánó együjtőve, mert*

¹⁷Ez a beszéd magyar nyelven ugyancsak a *Vasárnapi prédikációk* hamarosan megjelenő második kötetében lesz olvasható. Az itt szereplő idézet a Somogyi György és Técsy Judit készítette magyar fordítás kéziratából való.

Ő az Egyetlen Valódi Áldozat, az értünk nyújtott egyedüli Elégtétel, az igazi Bűnbánó, aki minden, csak nem bűnös. Kimerülten emelkedik fel a földről, és fordul szembe az áruló sötét árnyékként közeledő bandájával. Szembe fordul, és lám, a köntösét és a lábnyomát vér borítja. Honnan jönnek a Bárány szenvedésének ezek az első zsengei? Katonakorbács még nem érintette vállát, a hóhér szögei sem kezét és lábát. Testvéreim, az Ő idejét megelőzve ontott itt vért, igen, és haláltusáját vívó emberi lelke volt az, mely átszakítva testének vázát, kiontotta azt. Szemvéredése belülről indult. Az a meggyötört Szív, a gyöngédség és szeretet székhelye végül a természetet meghaladó hévvel kezdett el verni, »a nagy mélység alapjai megrendültek«, a vörös folyamok bőséges áradata átszakította az erek csatornáit, és a bőr pórusain áttörve, sűrű harmatként gyöngyözött egész testén, majd súlyos cseppekben gördült végig rajta, és átáztatta a földet.“

✱

Korunk egyháztanítója

A fentiekben önkényesen kiragadott tíz sajátosság korántsem alkalmas arra, hogy John Henry Newman igehirdetését és lelkiességét összefoglalóan jellemezze, de arra igen, hogy kiemelje néhány karakteres vonását, melyek segítenek lelki portréjának megrajzolásában. Amikor őt nemcsak újkori, de modern, sőt posztmodern kori egyháztanítójának nevezem, egyrészt azért teszem, mert olyan kérdéseket feszeget, olyan, a krisztusi hit tisztaságát veszélyeztető tévedésekkel veszi fel a harcot, amely kérdések ma is élnek, és amely tévedések korunkra érettek csak be igazán. Másrészt viszont azért is nevezem őt a mi korunk egyháztanítójának, mert mind gondolatai, mind képei, példái, mind pedig nyelvezete egészen mainak hatnak, bizonyítva ezzel, hogy az igazán nagy és eredeti gondolkodók minden korban frissek és elevenek. Azért is idéztem viszonylag sokat tőle, hogy ezt saját szavai is érzékeltessék, és így sikerüljön felkelteni az érdeklődést tanításának mélyebb megismerése iránt. Amennyiben hittel hallgatjuk, olvassuk Newman beszédeit, fokról fokra megtagasztaljuk, ahogy előbb az értelmünket ragadja meg, majd azon keresztül a lelkiismeretünket, hogy végül egész személyiségünket mozgásba hozva átalakítson, és egészen elkötelezzen az Igazság mellett. John Henry atya tanítása visszaadja korszellemtől elhomályosított látásunk evangéliumi tisztaságát, megszilárdítja a pusztán emberi okoskodás által meggyengített akaratunkat, s felkelti bennünk a minden gyarlóságunk ellenére szívünkben élő vágyat az evangéliumi tökéletesség után, ami már az életszentség kezdete.